

ОТВЪД ОМРАЗАТА, ОТВЪД НОСТАЛГИЯТА
Мини-фестивал за социалистическото минало
юни 2009

Организатори:

Академична Лига за Югоизточна Европа, София
Гьоте институт, София,
Полски институт, София
Чешки културен център, София
Унгарски културен център, София

В сътрудничество с EUNIC Bulgaria, НДК, кинотеатър „Люмиер“, Център за култура и дебат "Червената къща".

За идеята на фестивала

За разлика от периода след Втората световна война, в който постепенно протича „денацификация на съзнанието“ (дълга и сериозна дискусия за същината на фашизма, нацизма и Холокоста) след-комунистическият период и неговите траещи и до днес ефекти все още не се радват на задълбочено разглеждане. Масовата публика в източно-европейските страни изглежда донякъде уморена от кресливото демонизиране на комунизма в медиите през ранните години след 1989. Проточилият се след това хаос на прехода дори предизвика обратна реакция – в много среди се породи носталгия за подредения и сигурен живот под „твърдата ръка“ на социалистическото управление, която в някои страни беше дори политически използвана. А последвалият пазарен бум набързо комерсиализира емблемите на социализма и ги превърна в стоки - малко смешни, малко домашно-носталгични, малко екзотични.

Разбира се, сериозни размисли на темата „реален социализъм“ не липсват, но те най-често остават затворени национални рамки и в елитарни кръгове, не се превръщат в истинска публична дискусия, която да пресича границите на изолираните пост-социалистически публичности.

Мини-фестивалът иска да бъде стъпка към преодоляването на тази изолираност. Той представя оригинални идеи и творби от пет бивши социалистически страни - Германия, Полша, Чехия, Унгария и България. Предложените на публиката изложби, литературни произведения, филми и академични анализи /последните, представени в три лекции и една кръгла маса/ са създадени през последните 20 години, но са обърнати ретроспективно, в сериозен опит за разбиране на реалния социализъм. Макар проблемът да има световни измерения, за мини-фестивала по-интересна е локалната съпоставка – доколко са сравними ли художествените образи и публичните тълкувания и научните анализи на природата на социализма и на неговите последствия в ГДР, Полша, Чехия, Унгария и България, какво е споделено и общо, какво е специфично и уникално във всеки отделен национален случай? Ще бъдат сравнявани не само от художествените постижения и разпространени идеи, но и интелектуалните и публични контексти, в които се появяват те; вниманието ще се насочи към значимите дебати за социализма, протекли в отделните страни - както към

шумните скандали и сблъсъци, така и към по-задълбочените журналистически, граждански или научни обсъждания. Какви са поуците, които могат да бъдат извлечени от тези многопосочни и противоречиви художествени, научни и интелектуални рефлексии върху тази трудна епоха?. Сътрудничат ли си или не изкуствата, академичния анализ, гражданските мнения при преработването на нейната всекидневната и травматичната памет, случи ли се всъщност „декомунизация” на съзнанията?

Целта е да се премине както отвъд агресивната омраза, така и отвъд наивната носталгия спрямо реалния, преживян социализъм. Фестивалът няма да повтаря известните негативни или позитивни клишета за това време: той прави усилие да представи на широката публика оригиналните художествени прозрения и интелектуални находки, създадени от конкретни творци и мислители, в конкретни национални обстоятелства. Така във фокус ще бъдат нестандартните художествени, публични, философски, и исторически интерпретации на това близко минало, което всъщност все още не разбираме. Във фокус ще бъдат още диалозите, пресечните линии и разногласията - целта не е да се произведе монолитна истина за социализма, а да се даде на публиката достъп до множество перспективи, до конфликтни тълкувания и алтернативни концептуализации.

Александър Кьосев

ПРОГРАМА

Изложби

Изложба „Икони на победата”

4.6. – 02.07.2009

Галерия на Полския институт в София, ул. “Веслец” 12

Откриване 4.06.2009 18.00 с участието на автора и куратор на изложбата Юзеф Жук Пивковски.

“Икони на победата” е изложба на съвременно изкуство, която ни препраща към 80-те години на ХХ в., *Солидарност* и началото на промяната. Тя включва както документални, така и художествени творби – от онази епоха и съвременни, разискващи такива важни теми като истината и свободата. Досега изложбата е била представяна в Полша – във Варшава, Лодз и Радом. Подготвеният за София вариант представлява подбор от няколко десетки представителни творби, фрагмент от един голям проект, чийто пълен вариант, озаглавен “Икони на победата - трансФОРМ” може да бъде видян в Берлин в края на август – началото на септември 2009 г. Надяваме се, че тази колекция, представена в Полския институт в София, ще накара зрителя да се замисли върху това, кое от онази епоха е оцеляло до днес, кое продължава да бъде важно и как трябва да изглеждат нашите днешни избори и промени.

Изложбата включва фотографии, фото-обекти, колажи, репродукции, плакати и мултимедии.

Изложба на Аделина Попнеделева „Градски мотиви” (фотография и видео инсталация)

16.6. – 30.06.2009

Гьоте институт, ул. Будапеща N 1

Откриване: 16.06. 2009 18.00

Изложбата коментира отношението към социалистическото минало чрез фотографии от градската среда. В изкуството терминът ”мотив” се използва в смисъл на повтарящ се елемент. Графитите от софийските улици, които с приближаването на изборите завземат нови и нови пространства, изглеждат написани от една и съща ръка. Те се повтарят, стават мотиви.

Мотивът в друг смисъл - като подбуда - поставя въпроса, доколко тези графити са неформални и спонтанни, доколко са организирана предизборна агитация /в това отношение показателни са и допълнителните намеси, наслагването на текстове с различни политически послания/.

В градската среда все още има места с неразрушени социалистически символи, някъде могат да се видят съветски знамена. Вероятно това са случаите на „носталгия” по „сигурността”, и „реда”, на онези привърженици на социализма, които не са участвали в безогледното разпределение.

В нея има и обратното - първата серия „Fresh” на видео-инсталацията, показва едно друго поколение на фона на графити, смятани за спонтанен, неформален израз на младите хора. Четирите серии на видеото обхващат период от четири години (2005 – 2009) и проследяват динамиката в ценностна система на това поколение, израснало през годините на прехода. Тези исторически свидетелства, както и многобройните графити, появили се и през в последните месеци, показват, че не може да се отдели отношението към миналото от начина по-който протича прехода към демокрация.

След откриването, в залата на изложбата

- Проф. Ивайло Знеполски ще представи Института за изследване на близкото минало и неговите научни издания, посветени на социализма.
- Яна Генова, Георги Господинов ще представят „Инвентарна книга на социализма”, изд. „Прозорец”.

Литературно четене и обсъждане на книгата „Следеният човек” на Веселин Бранев

18. 06. 2009 18.00.

Център за култура и дебат "Червената къща" ул. "Любен Каравелов" № 15

Модератор: Александър Кьосев

Участват: авторът Веселин Бранев, представител на издателство „Фама”. Откъс от книгата ще прочете **актьорът / предстои да бъде определен/...** Своите гледни точки за книгата ще представят критиците Александър Кьосев, Михаил Неделчев, Младен Влашки, Кристина Йорданова.

Веселин Бранев е български сценарист, режисьор и писател. Роден в София през 1932 г., той завършва право в СУ, след което работи като журналист. Истинското му призвание обаче се оказват киното и литературата. Написва сценариите и режисира 7 от 13-те серии на телевизионния сериал "Записки по българските въстания" (1980), създава още и филмите "Хотел "Централ" (1983), "Убийства" (1987) /„Разводи, разводи...“; заедно с Коста Биков/, /1989/. Сумрак"(1989, непоказван). През социалистическата епоха издава две книги „Чаша кафе сутрин" (1966) и "Осъмване без някого"(1967). След противоречива професионална кариера в журналистическите и кино-среди попада във фокуса на Държавна сигурност и оттогава животът му на започва да тече по друг начин. След 1989 г остава в България още няколко години: в момента живее в Монреал, Канада.

Бранев описва тази житейска траектория в разтърсващия мемоар „Следеният човек. Спомени, предизвикани от документи”. София, изд. Фама, , 2007, подготвя се второ, преработено издание/. Обхванати са повече от 30 години - детството му в комунистическо семейство, ученическите години, /когато той за кратко е вербуван от тайните служби/, студентството, служебната кариера, кино-успехите, осъзнаването на „бездарието” на живота в тоталитаризма и първите истински сблъсъци с Държавна сигурност. И после „протяжното”, клаустрофобично съществуване под наблюдение. В книгата има всички традиционни елементи на интересното четиво: успехи и главозамайващи пропадания, любов и разпадащи се приятелства, затвор, трудни за вярване приключения на пресеклия границите „предател на родината” и още много други перипетии. Но сякаш всичко е взето в зловещи кавички, удвоено в невидимите папки на Държавна сигурност. Страшни, нелепи и донякъде смешни, службите пишат биографията на човека - скрито от него, без него, против него, което прави живота на подобен човек непрекъсната и рискована съпротива, опит „да опази душата си от разруха”; при Бранев този опит продължава и в особения жанр на книгата му. Той пише, мисли и търси себе си в конфронтация със собственото си досие, с клишираните и неизвестни за самия човек „истини”, които тайната власт е вписвала в живота му, определяйки границите на този живот и предначертавайки възможното му бъдеще. Сам си дава сметка, че биография, живяна в съпротива срещу собствения „секретен двойник”, поставя прегради - тя е труден не само за живеене, но и за споделяне с живелите на свобода. Стъпка по стъпка обаче внимателният разказ отчопля парченца от неподатливата материя, превръщайки се в разрушителен самоанализ, авто-урок по пределна искреност. В края на мемоарите си Бранев казва следното: *Мисля, че опазих части от себе си. Но те са недостатъчни, за да се чувствам днес онзи свободен човек, за какъвто съм бил роден... Понякога ми се струва, че през цялото това време съм приличал на циганче, научено от своя баща да свири на цигулка, за да изкарва хляба си, но попаднало в село, където хората не обичат музика и чупят цигулките. Накрая ще си позволя да кажа, че се мисля за не повече от един добър, но неосъществен проект за човек. И съм сигурен, че такива като мен е имало много в страната, в която съм се родил.И че загубата на обществото от*

неосъществените човешки проекти е много по-голяма отколкото можем да си представим.

Цикъл „Погледът на учените”

19. 06. 2009 16.00 – 21.30

Гьоте институт, София, ул. Будапеща N 1

Лекции

/на оригиналните езици на гост-професорите, осигурен симултанен превод на български/

- Проф. Павел Шпевак „Човешката и социалистическа история на социализма”
- Проф. Ян Сокол, Карлов университет, Прага **Темата предстои да бъде определена.**
- Проф. Хубертус Кнабе, Берлин, Хохеншъонхаузен, „Осмисляне на комунистическото минало в Европа с фокус към Германия”

Павел Шпевак (род. 1951 г.), професор във Варшавския университет, изучава история на идеите, социолог, публицист, бивш депутат в полския парламент. През 1973 г. завършва Института по социология на Варшавския университет. През 1984 г. завършва докторантура при известния полски социолог Йежи Шацки. Понастоящем работи в Института по социология на Варшавския университет. Преподава във Висшето училище по медии „Йежи Гедройч” и във Висшето училище „Богдан Янски” и във Варминско-мазурския университет.

Занимава се с обща социология, социология на политиката, история на обществената и политическата мисъл и философия. Изследва и популяризира западната философия и политическа теория, и най-вече либералната и консервативна мисъл (на Джон С.Мил, Джон Актън, Ървин Гофман, Майкъл Оукшот, Ерик Фьогелин).

Освен това се занимава с проблемите на политическите и обществените промени в Полша и Централна Европа. Автор на множество научни публикации.

През 1979 г. става един от учредителите на нелегалното списание „Res Publica”. От 1990 г. активно работи в Независимия професионален съюз „Солидарност”. Член на Съюза на полските писатели, на редколегиите на списанията „Res Publica Nova” и „Политически преглед”. Сътрудничи на такива авторитетни издания като „Впрост” и “Жиче Варшави”. Публикува в списанията: “Гигодник повшехни”, „Газета виборча” и „Жечпосполита”.

От 2005-2007 г. е депутат в Сейма.

Автор на книгите: *Идеологии и граждани* (1991), *Към общото добро* (1998), *Anti-Totalitarismus. Eine polnische Debatte* (2003), *Обещанията на демокрацията* (2004), *Мидраш: Книга на книгите* (2004), *Споменът за комунизма* (2005).

Проф. д-р Ян Сокол

Роден е през 1936 г. в Прага, професор на Карловия университет в Прага. Сътрудничи при вселенския превод на Библията, превежда редица философски книги, има публикации в много списания. През 70-те години води различни семинари (предимно семинари за Ницше), през 1976 г. подписва Харта 77 и публикува в Самиздат. Занимава се главно с философска антропология, история на религиите и антропология на институциите. Изнася лекции в чужбина, най-вече на европейска и философска тематика. През зимния семестър на 2008/09 г. води лекции в CSWR (Център за изучаване на световните религии), в университетите в Харвард и Кембридж.

От 1990 до 1992 година е депутат във Федералното събрание и заместник председател в Камарата на народите (в бивша Чехословакия), председател на парламентарната делегация в Европейския парламент. От 1997 г. е съветник на

министъра на образованието, от януари до юни 1998 г. е министър на образованието на ЧР, през 2003 г. е коалиционен кандидат за президент на републиката.

Заместник председател е в Съвета на Международното бюро по образование (IBE) към UNESCO в Женева (1998-2002 г.), член е на редакционния съвет на списанията "Jahrbuch fuer Erziehungsphilosophie" (Берлин) и "Neuro-Endocrinology Letters" (Стокхолм), в Регионалния съвет на Social Sciences Research Council (1995-1998 г., Ню Йорк) и в сдружението Artes Liberales (Ню Йорк – Берлин).

Д-р Хубертус Кнабе

Следва история и германистика в университета в Бремен.

От 1992 до 2000 година работи в изследователския отдел на Федералния пълномощник за архивите на ЩАЗИ (ДС на бившата ГДР) – т.н. Служба Гаук/Биртлер.

От 2001 година е директор на Мемориала за жертвите на ЩАЗИ, който се помещава в някогашния следствен затвор на Държавна сигурност в Берлин-Хоеншёнхаузен.

Като основна цел в дейността си д-р Кнабе разглежда осмислянето на историята на Германската демократична република и подсилването на критическия поглед към тази история в общественото съзнание.

Кръгла маса на тема „Отвъд омразата, отвъд носталгията. Дискусии и образи на социализма двадесет години по-късно”

19.30 – 21.30

официален език – английски, с осигурен симултанен превод на български.

Модератор: доц. Александър Кьосев.

Участват: проф. Ян Сокол, проф. Хубертус Кнабе, проф. Павел Шпевак, доц. Доц. Петя Кабакчиева, доц. Георги Лозанов, ст.н.с. Едвин Сугарев, доц. Бойко Пенчев, д-р Георги Господинов, Яна Генова.

Кръглата маса има два фокуса. В първата част историци и социолози ще сравнят протеклите научни и публични дискусии в Германия, Чехия, Полша и България, ще обсъдят техните постижения, но също така техните граници и недостатъчности. Във втората част ще се засегне по-специфичен въпрос: дали в последните 20 години изкуствата в тези пост-социалистически страни са създали значими произведения, посветени на социализма и какви са „истините” за тази противоречива епоха, които предават те.

Филмова програма

25 – 27. 06. 2009, кино „Люмиер”, адрес ул. Баба Неделя, малкото НДК, ет. 2

25 юни (четвъртък), 19.00 ч.

Откриване

Good bye, Lenin!! – Германия, 2003, 121`

Режисьор: Волфганг Бекер

Жанр: Драма - комедия

В ролите: Мария Симон, Флориан Лукас,, Даниел Брюл, Чулпан Хаматова, Катрин Саб

Награди: 3 номинации ВАФТА`04, награда „Син Ангел” и номинация за „Златна мечка” от Берлинале`03, „Сезар`04” за най-добър европейски филм, награда на Британската режисьорска гилдия (DGGB), 6 европейски филмови

награди, 8 награди от Германската филмова академия, номинация „Златен глобус '04“, „Гоя '04“ за най-добър европейски филм, специалната награда на журито от международния филмов фестивал във Валадолид, Източна Германия, 1989 година.

Млад мъж протестира срещу режима. Майка му вижда как полицията го арестува, получава инфаркт и изпада в кома. Няколко месеца по-късно тя се събужда, но ГДР вече не съществува. За да я предпази от силни вълнения, нейният син прави всичко възможно ГДР още да "живее" в техния апартамент. Но света наистина се променя...

26.06.2009

18.30 .

Площад „Москва“ / Moskva Ter – Унгария, 2001, 88' **има ли субтитри**

Режисьор – Ференц Тьорьок/ Ferenc Torok

В ролите: Габор Карайош, Естер Балла, Ержи папай, Вилмош Чатлош, Андраш Ретеи, Бенце Явор, Шимон Сабо, Жолт Ковач и др.

3 награди от фестивала „Унгарска филмова седмица.

27 април 1989 г. – осемнадесетият рожден ден на ученика Петя. На площад “Москва” се мотаят младежи. Вечерта им минава от купон на купон. В гимназията цари пълен хаос, защото след седмица е зрелостният изпит. На абитуриентската вечер става ясно, че бащата на един от учениците някак си е успял да се докопа до въпросите от писмения изпит. В началото никой не му вярва...

26.06. 2009

20.30.

Дяволска сеитба/drači setba - ЧР, 2006, 56', с английски субтитри

Режисьор - Кристина Влахова / Kristina Vlachová

Режисьорката заснема филма в продължение на 13 години. Командващият на бивш комунистически лагер, който в миналото жестоко е измъчвал политически затворници, не бива осъден, а бившите надзиратели говорят без скрупули пред камерата...

В урановите мини в Пшибрам тържествено е отворен музей на тоталитаризма. Политици от десницата пишат антикомунистически петиции, а преференциите на комунистическата партия нарастват...

Филмът проследява съдебното преследване срещу някогашния командващ на лагера Война, което в края на краища се оказва неуспешно. Той самият не говори пред камерата, по-словоохотливи са двама надзиратели, които си спомнят с носталгия за периода, когато “всички са се чувствали добре”. Основната линия във филма се оформя от философията им (подчертана със социопатологичното им поведение и откъси от тяхната автентична семейна среда), че с малки изключения са вършили нещата правилно. Като противовес на изказванията на надзирателите са показани изповедите на някогашните затворници, разказващи за условията в лагера, както и тяхното разочарование от факта, че днешната съдебна система не е способна (или няма желание) да приложи справедливостта. Паралелно с това документът улавя редица други действия, които пряко или косвено са свързани с преодоляването на миналото. По този начин филмът е едновременно и хроника на развитие след 1989 г. – респективно на неуспеха на демократичното общество да се отърве от дяволската сеитба, която все още влачи след себе си.

27.09.2009

18.30 ч.

Дзифт/Zift – България, 2008, 92'

Режисьор – Явор Гърдев/Javor Gardev

В ролите: Захари Бахаров, Таня Илиева, Владимир Пенев, Михаил Мутафов

Награди: Москва`08 – „Сребърен Св. Георги” за режисура, 6 награди на „Златната роза” – Варна

Филмът е бил селектиран в състезателната програма на много международни фестивали /Москва, Торонто, Рейкявик, Монреал, Загреб, Киев, Севиля, Солун, Минск, Галин, Санта Барбара, Дъблин, Чикаго, Гьотеборг, София и др./, Получавал е награди за най-добър филм на федерацията на руските клубове /Москва/, специална награда на журито /Пловдив/, голямата награда „Златна роза” и наградата на асоциацията на филмовите критици /Варна/, специална награда на международното жури и наградата на „Кодак”/София/. Отделни награди са получавали още авторите и изпълнителите на филма – за режисьорът Явор Гърдев е получил награди и отличия от фестивалите в Москва, София, Пловдив, Вилнюс, Висбаден; за операторската си работа Емил Христов е получил награди от фестивалите в Пловдив и Варна; награди са получили още актьорът Михаил Мутафов, редакторът Кеворк Асланян и др.

"Дзифт" представлява жанрова комбинация от ретро-соц и нео-ноар. Филмът реализира атракционно пътуване назад във времето към една вече разпиляна социалистическа действителност по жанровите закони на черния филм. Действието се развива в една нощ. Главният герой по прякор Молеца излиза от затвора в началото на 60-те години, за да попадне в един напълно нов и непознат за него свят - светът на социалистическа София. Влязъл в затвора непосредствено преди девети септември 1944, Молеца е излежал присъда за убийство без да е убиецът. С излизането му на свобода, още с прекрочването на прага на затвора започват катастрофални перипетии и бясна надпревара с времето. Молеца се измъква от абсурдни ситуации и смъртоносни капани, заложен от униформени копои на вездесъщата тоталитарна държава. В търсене на истината за миналото си той се сблъсква с паноптикум от гротескни типове, населяващи асфалтовата джунгла на града. Трескавият бяг на Молеца очертава картата на една ретро София – крайни квартали, централната банята, Каналът, поликлиниката, черквата, кръчмата, Мавзолеят, нощният бар, гробището. Тази фатално задъхана нощ е наситена с резки обрати и перипетии, халюциниране, биографични скокове в предкомунистическото минало, сантиментални срещи с някогашната любима, предателства, мирогледни сринове и разобличения. Краят идва с настъпването на новия ден във фургона на гробарите, където тайните излизат наяве.

27.06.2009

20.30

Бягство от кино „Свобода”/ Uciezka z kina “Wolnosc” – Полша, 1990, 87'
има ли субтитри

Режисьор – Войчех Марчевски/ Wojciech Marczewski

Гран при *Златни лъвове* и награда на журналистите на Фестивала на полското игрално кино в Гданск-Гдиня 1990;

Златна патица – награда на читателите на сп.“ФИЛМ” 1990;

Гран при на Международния филмов фестивал Авориас (Франция) 1992;

Награда за най-добър филм на Международния фестивал на фантастичния филм в Бургос (Испания)1994 .

Един от най-важните филми на политическия прелом през 1989 г. Разказ за духовното прераждане на цензора, някога поет и литературен критик, а сега привидно опасен, но в действителност наплашен и самотен човек.

В едно от кината избухва бунт на актьорите, които не желаят да продължат да бъдат филмови герои. Те престават да изпълняват ролите си и започват да разговарят помежду си и с публиката. Филмът е заснет като гротеска притча за свободата на изкуството и на човека, изгубен в авторитарните механизми на властта. Филм, защитаващ свободата на изкуството, което не приема цензура

под никаква форма. Творба, която се превръща в събитие на Фестивала на полското игрално кино в Гданск-Гдиня през 1990 г.

Един от критиците пише: “В този филм всеки иска да разчупи рамките на собствения си живот. Бунтува се цензорът, бунтуват се филмовите герои. Всички търсят свободата, която липсва. Тя само проблясва в идеята за бягството. Достатъчно е през нощта да се качите на покрива на блока си, за да се убедите, колко хора се намират в състояние на бягство. *Колко са много!* – учудва се цензорът, виждайки покриви, пълни с хора. Той самият е един от лунатиците.”

KALENDARIUM

4.06. 18:00. Полски институт, ул. „Веслец” 12

Откриване на изложбата “Икони на победата” от Мазовецкия център за култура и изкуство

16.6. 18:00. Гьоте институт, ул. „Будапеща” N 1

Откриване на изложбата Аделина Попнеделева: „Градски Мотиви“ до 30.06.2009

18.06. 18:00. Център за култура и дебат „Червената къща”, ул. „Любен Каравелов” N 15

Литературно четене и обсъждане на книгата „Следения човек” на Веселин Бранев

19. 6. 16:00. Гьоте институт, ул. „Будапеща” N 1.

Погледът на учените: Лекции на Проф. Ян Сокол, Проф. Хубертус Кнабе, Проф. Павел Шпевак

19.6. 19:30 ч. Кръгла маса

Филмова програма, кино „Люмиер”, НДК.

25.6. 19:00 Откриване

Good bye, Lenin! – Германия, 2003, 121`

Режисьор: Волфганг Бекер

26.06. 18:30 „Площад „Москва””– Унгария, 2001, 88`

Режисьор – Ференц Тьорьок

26.06. 20:30 „Дяволска сеитба”, Чешка република, 2006, 56`, с английски субтитри

Режисьор - Кристина Влахова

27.06. 18:30. „Дзифт”– България, 2008, 92`

Режисьор – Явор Гърдев

27.06. 20:30ч. Бягство от кино „Свобода” – Полша, 1990, 87
Режисьор – Войчех Марчевски